

Atxagaren psikoanalisi: literatura, subjelibitatea eta esfera publiko garaikideaz zenbait ohar

JOSEBA GABILONDO
Bryn Mawr College, AEB

Aintzinasmo

Arazo zail bati buruzko lehen gogoeta bati hasiera eman nahi nioke, hain zuzen, euskal subjelibitatearena¹. Alegia literatura moderna instituzio giltzarri suertatu bazen Europan zehar subjelibitate moderna gararazten (Lukács eta Habermas besteren artean dixerunt), zer esan diezaguke euskal literatura garaikidearen garaipenak euskal subjelibitate garaikide baten edota batzuen garapenari buruz. Erabat kontziente naiz galderazko formulazio honek berak dagoeneko arazo

(1) Artikulu hau jatorriz hitzaldia da. Gasteizen 1994ko abenduan Geografia, Historia eta Filologiako Fakultatean eman nuen, Joseba Lakarraren gonbitez. Berari beraz lehen eskerrak eta hitzaldira joan ziren guztiei bigarrenik. Ez dut uste inork hain artikulu ezakademikoa espero zuenik eta beraz fakultatea bezalako erakunde akademikoa edozein erantzunkizunetatik garbitu nahiko nuke.

Gerardo Markuletak, Maria Jose Olaziregik eta Iñaki Aldekoak iradokizun baliagarriak izan zituzten hitzaldia idatzi eta berridazterakoan; berauei ere eskerrak. Horrelako materiale abanguardista, hibridoa (literatura/kritika) eta "ez-serioa" argitaratzeko kema izateagatik ere *EGAN*eko editoreei neure eskerra dihoakie. Uste dut badela garaia literatur kritika ortodoxoaren barruti zurrunetik at beste forma irakurgarriago eta erakar-garriagoekin esperimenta dezagun. Alde honetatik inork artikulu honi buruzko irazkinik balu, gogoz eskertuko nuke irazkina eskutitez edota erantzunezko artikuluz.

anitz konpondu beharrean sortarazi egiten dituela. Edozein modutara ere, arazoa bere osotasunean aurkeztu nahi nuen lehenik eta behin.²

Gainera euskal literaturaren kritikaren tradizioari begiratu, txundigarria da konturatzea, analisi formalak eta ideologikoak ugari badira ere, oso gutxi idatzi izan dela literaturaren gazteluko ziega eta espetetan gatibu bizi diren tentsio psikiko ilunei buruz, nonbait gure izatea erabat gatazkagabea eta argia bailitzan. Eta intuitiboki bada ere, ez da zail baiezteza euskal literaturan eratzen diren egitura subjetoak "gatazkagabe eta argi" izatetik urruti daudela, oso urruti. Are gehiago, ausartuko nintzateke esatera hain direla nahasiak eta zingiratsuak ekonomia libidinal honen egiturak non horrexegatik inork ere ez duen nahi izan bertan oina ezartzerik.³ Gainera, euskal literaturaren eta euskal subjetoitatearen edota subjetoitateen arteko erlazioa oraindik ere argitzez dago. Baieztapen honek ez du ukatzen erlazio hori badenik edota erlazio hori giltzarri denik. Historikoki zehaztugabe dirauela azpimarkatu nahi du huts-hutsik.

Bestalde, subjetoitatearena bezalako kasu zail hauetan, hasteko nolabaiteko narrazio bat sortu behar izaten dut arazoaren inguruan, izan ere narrazioak lagundu egiten baitit arazoa begibistaraten, hain zuzen era simpleago batean zertzen, datu gehiago erabat esplikatuko gabe era esanguratsu batean bateratuz. Irakurlearen kasuan ere narraitibak lagunduko diolakoan nago.

Beraz, "subjetoitatea" bezalako terminologiarekin eraikuntza teoriko konplexuegiak eraiki aurretik, narrazio gidari bati heldu nahi nioke, arazoa era narratiboan berrazaldu asmoz. Azken batean, eta Greimas zaharrak behingoz ondo frogatuko ligukeen bezala, edozein

(2) Euskal esfera publikoaren garapenean telebistak eta literaturak izandako erlazio eta txandaketa historikoari buruz, beste nonbait mintzatuko naiz. Bestela esanda, euskal ikusentzutezko medien garapena kontutan hartu beharko litzateke euskal subjetoitatearen arazoari erantzuterakoan. Hemen soilik literaturaz mintzatuko naiz, jakinaren gainean artikulua honen tesia birpentsatu egin beharko dela beste mediak analisisan barneratzekoan.

Bestalde Habermas eta Lucács-ek literatura europar modernoa aipatzerakoan, hemeretzigarren mende ingeles, frantses eta alemaniarra dute gogoan soilik. Dena den, anakronistikoki edo flashforward moduan, eredu hauek erabiltzearen baldintza eta arriskuez beste nonbait mintzatu naiz. Ikus nere "Modernismoaren jarauntsia".

(3) Saizarbitoriaren *Ene Jesus*-i J.J. Lasak idatzi zion epilogoak dukegu salbuespen bakarretakoa. Gure artean kritika feministak derakutsan ausentzia litzateke guzti honen frogarik argiena.

ihardun kritiko beti ere sakonean narratiboa baitukegu, ez dio axola bere teorikotasun eta zailtasunak.

Euskal literatura garaikidearen kasua bere hartan zabalegia denez, eta egun hartu duen eite kanonikoa kontutan hartu behar denez era berean, aurrez zenbait artikulutan egin dudan bezala Atxagaren kasu partikularra soilik aztertzeari atxekiko natzaio. Atxagaren kanonikotasuna bera nire erantzunaren giltzarri denez, espero dut amaieran artikulua berak frogatzea aukeraren zentzu historiko eta teorikoa.

Behin behiala

Baina istorio on ororen sekretuetako bat suspentsea denez, has nadin nere narrazioaren sorrerazko testuingurua azalduz lehenik. Atxagaren ipuinak letuz, bada zerbait marginala dena, forma askotan marginalizat itxuraturik azaltzen dena, eta aldi berean Atxagaren psikopoetikan erabat giltzarri dena: hain zuzen, *anaia gazte* guzti horiei buruz ari naiz, hots batzutan idiotak edota basatiak direnak (*Francisco Javier, Bi anai*), bestetan pertsonaia nagusiaren gogoan bizi direnak bigarren kontzientzia gisa (*Obabakoak*-eko *Klaus Hanhn*), are batzutan hildako anaia baten iraupen barneratu edota interiorizatu gisa azaltzen direnak (*Gizona bere bakardadean*), eta abar. Are gehiago, trabestien eta hiltzaileen forma hartzen duten bigarren pertsonaia hauek (*Obabakoak*-eko *Margarete, Heinrich* eta *Klaus Hanhn*), eta esan bezala askotan pertsonaia beraren gogoaren barnean bizi direnak, zerbait dioskute Atxagaren literaturaz. Alegia, euskal literaturan eta kulturatan giltzarri gerta litekeen egitura subjektibo baten aurrean ote gauden galdetu nahi nioke neure buruari.

Atxagaren pertsonaia bikoitz hauek, behin-behinean *anaia gazte* esango diegunak, genealogikoki folkloreak, erromantizismoaren eta elaberri gotikoen pertsonaia bikoitzaren edo *doppelgänger*-aren askazi badira ere, zerbait dioskute Atxagaren lanari buruz —zerbait garrantzitsua. Adibidetzat gogoratu baino ez dugu egin behar Freudek *unheimlich* edo harrigarri⁴ bezala aztertzen duen egitura psikikoa bikoiztasunaren eta errepresioaren bidegurutzetan sortzen dela. Batzutan hain etxekoa (*heimlich*) edo ezaguna dena, errepikatu edota berri-

(4) *Unheimlich* ez dago zuzenean euskaraz itzultzerik. 'Harrigarria' eta 'beldurgarria' esan nahi badu ere, literalki 'ez-etxeko' bezala itzuli beharko litzateke. Era berean, ezaguna, arrunta, alemanieraz *heimlich*/etxeko' dukegu. Beraz *heimlich/unheimlich* bikotea, etxeko/ez-etxeko bezala itzuliko dut, jakinaren gainean harrigarria/ezaguna esan nahi duela.

ro gertatzean —bikoiztean— erabat atzerritar edo ez-etxeko (*unheimlich*) bihurtzen baita, beldurra eta panikoa sortarazi arte. Kasu haue-
tan gertaera errepikatua (etxeko>ez-etxeko) errepresioaren baten zeinu
bihurtu baita. Alegia Atxagaren *anaia gaztea* bera etxeko (*heimlich*)
den errepresio baten bikoizpen edo errepikapen atzerritar edo ez-
etxeko (*unheimlich*) izan baitaiteke, beldurgarri eta panikozko bihurtu
arte. Galdera jakina zera dugu: *anaia gaztea* errepresio baten zeinu
badugu, zer genuke etxekoa (*heimlich*) Atxagaren kasuan? *Anaia
gaztearen* etxekotasun horrek zer esan nahiko luke, bere errepikape-
nean beldurgarri eta paniko-sortzaile (ez-etxeko/*unheimlich*) bihurtzen
bada?

Eta beste galdera klase bat aurkeztekotan zera galdetuko nuke:
anaia gaztearen presentziak ba ote du zerikusirik nolabaiteko euskal
narzismo oinarritzko batekin? Anaia arteko isladaren oinarrian narzi-
sismoa izan baitaiteke erroturik.

Suspentse narratibo eta kritikorik sortu badut ala ez, garaia da,
gehiegi berantetsi gabe, hel nakion nere narrazioari.

Behin behiala bazen psikoanalista bat zeinak...

Ideialki *anaia gaztea* esan diogunak zein motatako ekonomia libi-
dinal eta subjetoak iradokitzen dituen jakin nahiko bagenu biderik
zuzenena zera litzateke, Atxagak psikoanalista bat duela suposatzea,
imajinatzea. Atxagaren biografiari buruz ezer gutxi dakit, eta ardura
ere ez, kritikoa naizen aldetik behintzat. Beraz momentu honetan ez
zaigu gehiegirik inporta jakiterik Atxagak benetan psikoanalistarik
duen ala ez; psikoanalista baten beharra narratiboa dugu. Eta behar
narratibo honen arrazoia honetan datza: Atxagak psikoanalista bat
balu, beronek entzungo lituzke zuzenean *anaia gaztearen* istorioak,
eta berauek esplikatuko lituzketen Atxagaren bizitzako pasadizoak.
Hain zuzen gure balizkako psikoanalista bakarrik izango litzateke ja-
kitun gure jakintzatik at dautzan pasadizo giltzarri eta misterioitsu
hauena.

Izan ere, uste dut guztiok izan dugula noizbait jakinmin erabat
voyeurista zeinetan gustatuko litzagukeen beste norbaiten ariman —edo
inkontzientean— zuzen-zuzenean begiratzeko aukera izatea, beren
tragedia eta garaipen izkutenak banan-banan, isiltasunaren eta ba-
kardadearen konplizitatean, ikustatzeko, pornografia bideotan ikusten
den bezala, edota pertsonaia ezagunen bizitza sekretua egunkari ho-
riak saltzen saiatzen zaizkigun bezala —Ingalaterrako errege familiari

buruzko eskandalu berriak jakinmin voyeur honen eredu paradigmatika ditukegu.

Beraz, Atxagaren psikoanalista nere beste istorio honen pertsonaia nagusi izango dugu, eta hain zuzen berarekin hitzeginez, bere lekua guk-geuk usurpatuz, Atxagaren anaia gazte horiek zer esan nahi duten galdetuko diogu Atxagaren inkontzienteari, edota Atxagaren animari. Izan ere Foucaultek berak argi ikusi zuenez, apaizak eta aitortza kristaua daude psikoanalisiaren erroan.

Beraz pentsa dezagun Atxagaren psikoanalistak bere pazientearen istorioak entzun dituela. Eta ondoren bere pazientearen istorioak irakurri dituela jakinmin hutsez, bertan ere erantzunik topatuko duen asmoz. Hau baita lehen aldia gure psikoanalistak paziente literaturgilea izan duela kontsultan, eta lehenago ez dio inoiz bere buruari galdetu nola neurosi eta sikosi arrunt batzuek gaitzen duten idazlea literatura sortzeko. Are gehiago, gure psikoanalista konturatu da ez dela batere arazo erraza halako galdera bati erantzutea.

Gure psikoanalistak, Sigmundo Gabilondo deituko diogunak —edo ta asma ezazue zeuen psikoanalista propioa zeuen deiturak Sigmundo izenari erantsiz— dagoeneko Freuden *Idazlan Guztien Argitalpen Estandart*-ari heldu dio, batez ere *unheimlich*-az eta narzismoaz mintzatzen diren liburukiei, eta lanari ekin dio. Momentu batez Lacanen *Écrits* ere kontsultatzea bururatu zaio, baina bitan pentsatu ondoren, erabaki du Lacanen lana gazteegia eta heldugabeegia dela euskal inkontzientea bezain gauza arkaiko eta katolikoa aztertzeko, eta beraz Freud zaharrari atxeki zaio soilik.

Hor dabil Sigmundo bere pisuko bulegoan atzera eta aurrera, hurrengo egunean idazle arrakastadunarekin izango duen sesioa prestatuz. Hiri berean bizi dira pazientea eta psikoanalista: Gasteizen. Izan ere Sigmundok Atxagak bezalaxe ez du Donostiako eta Bilboko zarata hutsala maite, eta gainera gobernuarentzat lan egiteari utzi eta psikoanalisiaren praktikari berriz heldu dionetik letratako fakultatearentzat ere lan egiten du, historia eta psikoanalisiari buruzko ikastaro batzuk noizean behin emanez. Hamar urte gobernuan lan egin ondoren, edo zehazkiago, alderdiarentzat kultur saila eratzen eta tajutzen hamar urte eman ondoren, oreka politikoa beste aldera joan da eta orekarekin batera bere postua. Hala, Gasteizen berriro ere psikoanalista kontsulta zabaltzea erabaki du; inoiz ere ez baita jakiten alderdiak noiz berreskuratuko duen kultur saila, berari lanpostu bera eskaintzeko aukera sortuz.

Hala, Franco garaiko bizitzara itzuli da, bere aurreko psikoanalista bizitzara, garai hartan zituen lagunak berreskuratu ezin baditu ere, gehienak alderdiko partaide bihurtzean atzean utzi behar izan baitzitu.

Nonbait Freud letuz, narzismoari buruzko 1914ko artikulua, Sigmundo gogoratu da Atxagaren lanetan errepikatzen den egitura batez, *anaia gaztearena* hain zuzen. Hala, Freud alde batera utzi eta berriro ere Atxagaren lanetara itzuli da. Hala, hasi da aztertzen Atxagaren inkontziente idatzian, bere lanetan, *anaia gaztea*-ren egituraketa, dagoeneko bere emazte Juliak ere badakien eta sukaldaritzazko errezeta merkea bihurtu den sistemaren bidez: desplazamendu eta kondentsazioak. Seme-alabarik balute haiek ere dagoeneko errezeta jakingo lukete baina, aspaldi erabaki zutenez seme-alabak edozein bikoteren ongizate burgesaren hondamena direla, bada gure bikotea seme-alabarik gabe bizi da, berrogeita bost milioko pisu ederrean San Antonio kalean, Gasteizen. Jo ta ke ari da Sigmundo, sesioan hartutako oharra eta paziente ilustrearen liburuak erkatzen, anaia gaztearen presentzia literarioak zer esan nahi duen ulertu ezinez. Eta galduxe da, zeren Atxagak bere ametsak kontatzerakoan, aurreko bizpahiru sesioetan ez du anaiarik aipatu.

Are, bere paziente literarioak sarritan bestelako ametsa aipatu dio; lokamuts bat: hain zuzen liburutegi baten lokamutsa. Eta egia esan liburutegiaren lokamutsak gehiago kezkatzen du *anaia gaztea*-ren literatur presentziak baino. Atxagak kontatu baitio bere lokamutsean liburutegi laberintiko batean ezin irtenik ibiltzen dela gelarik-gela noraezean korrika. Liburutegiko gela bakoitza bere kontsultako liburutegiaren tamainakoa bada ere, gelak amaigabe hedatzen dira lokamutsean, finean gela bera bihurtzen badira ere. Zer ote da liburutegi hori? Beste inor ba ote da liburutegian? Badaki Atxagaren lanetan azaltzen den *anaia gaztearekin* erlazionatu beharko duela. Baina oraingoz ez du ezer garbirik ateratzen.

Azkenean, liburutegiaren ametsa ulertu nahiz, Sigmundok bere liburutegira joatea eraki du, liburu inguraturik sentitu asmoz, nolabait ametsean barneratu nahi bailuan. Azken batean, lokamutsaren guzuean bere burua kokatu nahi du.

Beste ikasgelan dagoen emazteak, Juliak, senarra zertan dabilen entzun duenean, Atxagaren liburuak gustoz letu dituela adierazi dio. Are, momentuan bota dio lehen laguntza garrantzitsua, kondentsazioekin eta desplazamentuekin zerikusi gutirik duena, baina 70ko hamarkadako feminismo goiztiar hartan ibilitako edozein emakumek bu-

ruz ikasitako ikasgai oraindik baliagarria dena. Hala ikasgelatik atera gabe oihu egin dio korridoreaz bestalde ikusten ez den liburutegian dagoen senarrari:

- Hi, Obabako osabaren tertulian emakume guti zegok, beno egon ere ez zeudek, eta emakumerik izaten ez denean bada-kik, misoginia ugari edota homosexualitate maskulinoa. Beno, edota biak. Alegia tripaundi-burusoil-bizardun-ekonduzko so-zietate gastronomikoa edota igande arratsaldetako futbol par-tidutako gizoneria. —Isilune bat suertatzen da, baina bat ba-tean Juliak berriro heltzen dio garraisiari: —Edota bariante modernoagoren bat ere izan liteke, txaketa eta alkandora kolo-redunez, perfumearen eta korbataren mistika menderatu eta bilera garrantzitsutan biltzen den gizon taldea; zure lankideak alegia.

Sigmundok emaztearen ortodoxia-eza inolaz onartu ezin badu ere, arrazoi handia duela erabaki du eta oraintsu ere bide zuzenetik berau ibilia izan dela gogoratuz, kasu egitea erabakitzen du, alderdi-ko karneta ateratzeko erabakia hartu zutenean bezala; bere lehenaldi politiko guztiari uko egitea eta lagun batzurengandik banantzea prezio ordaingarri zela erabaki baitzuten bien artean. Alabaina konturatu da, Juliari kasu egiteagatik oraingoan arazoak hiru bihurtu zaizkiola: *anaia gaztearen* errepikapen literarioa, liburutegiaren errepikapen loka-mutsezkoa eta, orain, emakumeen ausentzia era berean literaturaz-koa.

Hala, emaztearen iradokipenari heldu dio. Baina euskal literaturaz Sigmundok gehitxo ez dakienez, fakultateko irakasle lagun berri bati dei egin dio. Ez dio gauza garbirik esan lagun berriak, baina iradoki dio Sarrionaindia idazlearen kasuan ere emakume-ausentzia nabar-mena dela. Ez du asti luzerik behar izan Sarrionaindiarenean ere emakumeen ausentziak zerbait oso garrantzitsua adierazi nahi duela konturatzeko. Liburutegitik atera gabe deitu du ohiko liburudendara eta Karlosi eskatu dio Sarrionaindiaren idazlanik garrantzitsuenak ekartzeko. Lau ordu beranduago ohar ugari ditu idatziak konputagai-luan haren liburuei buruz ere. *Izuen gordelekuetan barna*-ko amonak, *Narrazioak*-etako Ginebra erreginak eta emagalduek dira, adibidez, Sarrionaindiaren emakume nagusiak, hots emakume idealizatuak ideologian, denboran, eta sexualitatean. Azkenik dagoeneko zerbait interesgarria idoro duela jakinaren gainean, fakultateko lankideari be-rriro deitu dio gaeuz, eta Pott talde bati buruzko berriak ikasi ditu. Pott bandako partaideen kasuan ere sozietate gastronomikoaren egitura

emakumegabea errepikatzen dela baieztu dio fakultateko lagun be-
rriak.

Are gehiago, fakultakideak esan dio, potteroren bat maiteminduz gero, literaturarik idaztea debekatu egiten zitzaiola, eta beraz nolabait amodiozko kuarentenan ezartzen zutela beste partaideek, alegia tal-
detik sinbolikoki egozten zutela. Potten kasuan, elkarte gastronomi-
koen antzera, literatura gizonen artean egosten den jaki delikatua
baitateke. Bapatean Obabako osabarenean literatur tertulia ere baz-
karia dela gogorarazi dio bere buruari Sigmundok eta Potteroak ere
Arriagan biltzen zirela afaltzera.

Bat batean Sigmundo konturatu da egun guztian ezertxo ere ez
duela jan eta erabaki du Juliarekin ondoko tabernara afaltzera ate-
ratzea. Azkenean baina, egunaren ihardunak erabat nekaturik, liburu-
tegian bertan afaltzea erabaki dute, Julia eta biok.

Afalondoan Juliak, liburutegiko sofan etzanik, kontatu dio nola
behin Atxagaren hitzaldi batera joan zen eta Atxagak, Robert Louis
Stevensonen geografiak eta mapak esplikatu nahian, entzuleei propo-
satu omen zien asoziazio librezko ondorengo egoera: ugarte bat tropi-
koetan, bi gizon eta itsasontzirik ez inguruan. Atxagaren sorpresarako,
eta batez ere emakumeen aldetik, ez omen zen abenturazko aipurik
atera baizik eta sexuarenak. Hots entzuleen asoziaziozko hitzak zerok
ziren: sexua, pasioa, erromantzea, jan-edana, ihauteria... Juliak kontak-
tutako pasadizu hura ausnartuz, konturatu da Sigmundo bi gizon ba-
karka ugarte tropikal batean, berriro ere emakumerik gabeko leku
asexuala izatera deitua dela, eta Atxagaren hitzaldiko entzulegoak,
emakume uhartiarren faltan, sexua bederen berrezarri zuela egoeran,
guzti honek sexu homosexuala esan nahi bazuen ere. Alegia sexu
homosexuala hobe zela sexugabezia baino. Sigmundo gainera kontu-
ratzen da, Juliak esandakoaren arabera, hitzaldiko entzulegoa Atxaga
bera baino belaunaldi bat edo bi gazteagoa zela eta beraz belaunaldi
arteko imaginazio desberdinen gatazka ikustatzeko aukera duela kasu
honetan.

Azkenean lo hartu du Sigmundok eta berak ere bere ametsetan
guztiak barneratu ditu: Atxaga, *anaia gaztea*, Julia, Pott, soziedade
gastronomikoak, narzisismoa, kondentsazioa, emakumeen presentzi-
eza, desplazamendua... Eta Sigmundok ere gau hartan lokamutsa
pairatzen du. Lokamutsean sozietate gastronomiko bat egin du amets,
ugarte tropikal baten erdian kokatua, euskal gizon bizardun tripaundiz
populatutakoa. Eta berak irakurri ez dituen liburuez mintzatzen direla
konturatutakoan, ihesari ekin dio, igarika ondoko beste ugarte batera

iritsi arte. Beste ugartean, baina, beste sozietate gastronomiko bat topatu du, gizon antzerakoekin, guztiak literaturaz mintzatzen direlarik, berak irakurri ez dituen liburuez hain zuzen. Eta hala Sigmundok gau osoa ematen du sozietate gastronomiko tropikaletatik igerika ihes egin nahiz, artxipelago amaitezin batean gatibu, lokamuts izerditsuan galdurik.

Hurrengo goizean liburutegiko sofan etzanda esnatu da, liburutegian zer egiten duen ezin asmaturik, logelara joan ez dela konturatuz. Dena den badaki Atxagaren kasua ez dela jada beste paziente huts batena, Sigmundo bera ere nolabait kasuaren eta erantzunaren parte bihurtu baita. Are gehiago, euskal gizartearen psikearen zenbait giltzarri bertan dautzala konturatu da. Are, Atxagaren amets pertsonalen eta literaturaren arteko erlazioa euskal gizartearen psikean datzala ulertu du.

Atxagaren kasuak erabat faszinatu du dagoeneko. Gosaldu gabe eta liburutegitik atera gabe, telefonoz deitu dio fakultateko lagun berriri. Hark ikuspegi historiko bat eman dio Atxagaren belaunaldiari eta emakumeen arazoari buruz. Lagunak azaldu dio, aurreko belaunaldian Arantxa Urretabizkaia bazegoen ere, Potteroen belaunaldian emakumerik ez dela azaltzen, eta hurrengo belaunaldian Teresita Irastortza, Itxaro Borda edo Laura Mintegi bezalako emakumezko idazleak badira ere, guztiok Pottek eta Atxagak zabaldutako estetikatik urruti bizi direla Atxagaren itzalpean. Lagunaren arabera, hurrengo belaunaldiari itxaron behar zaio, Arantxa Iturberena, itzal honetatik kanpora berriz ere idazten hasi diren emakumeak aurkitzeko, eta honen kasuan irratiak lagundu omen dio Potten itzaletik ateratzen.

Sigmundo Gabilondok deialdia amaitzean galdu egin du kemena eta indarra pentsatzeko. Zerbait berria ekoitzi nahi du, baina, Atxagaren kasuari buruz, hain zuzen Atxaga bera baino zabalagoa den eta Sigmundo bera ere barneratzen duen euskal psikearen kasu honi buruz. Hala, psikoanalista bezala aritzen zenean eta inspirazioa galtzen zuenetan egin ohi zuen bezala, liburutegian bueltaka hasi da oraingoan ere, noizean behin burua altxa eta azare hutsean liburu baten bizkarrari begiratzuz.

Norbaitekin hitzegitea gustatuko litzaioke, liburutegian bueltaka ibili beharrean, baina ez da posible. Izan ere sasoi bateko ihardun politikoa amaitu eta gobernuko lanpostuan sartu zenetik, eztabaida guti izan du geratu zaizkion lagun apurrekin. Era berean, bulegoan eta kultur etxeek eratutako hitzaldi eta mahainguruetan gobernuko ordezkari bezala parte hartzen zuenean, ordaindu egiten zioten, bai,

baina ideiarik ez zuen eztabaidatzen, inork ez zuen ezer eztabaidatzen, dagoeneko buruz jakiten den hura errepikatu egiten zen soilik, sasoi bateko eslogan politikoen antzera. Are, fakultatean ematen hasi berria den ikastaroetan, ikasleei ere zer gertatu zaien ez du ulertzen, ez daki bere klase prestatugabe eta azkarrak aspergarriak diren ala ikasleek jada interesik batere ez duten notaz beraz harantzago. Ez daki denak harrapatuta dauden antzerki obra batean, antzerki beckettiar batean, zeinetan gidoia aurrez idatzia izan den eta, inoren gustokoa ez bada ere, ez dagoen bertatik desbideratzerik.

Azken aldian bere egiazko gogaide bakarrak liburuak eta telebisita suertatu zaizkio eta galdaide bakarra emaztea. Fakultateko lagun berriarekin ez litzateke ausartuko luzaz hitzegitera, orain ez behintzat. Emaztea lanean ari denetan liburuei atxekitzen zaie azkenik, beren bizkarretan dauden tituluei begiratzeko erritualari ekinez.

Liburuaren bizkargaineko tituluak zerbait esaten badio, heldu eta orriak ordenurik gabe irakurriko ditu, aurkitu nahi baitu bere haize gabeko itsaso tropikal baretik aterako duen hitz edota erreferentzia magikoa. Inoiz ondo atera ez bazaio ere, beti ekiten dio erritualari, pentsatzen baitu agian noizbait zerbait benetan magikoa gertatuko zaiola.

Hala, hirugarren aldian, burua altxa duenean liburu berri bat ikusi du, Karlosek aurreko egunean ekarritako literaturazko libururen bat: Jesus Maria Lasagabasterren *Antología de la narrativa vasca actual*. Antologia hitzak norabaitera eramango duen ustetan, liburua zabaldu du hitzaurrean eta ezezko esaldi batek paralizatu egin du:

Hay una marcada preferencia por los universos interiores o en todo caso por someter al filtro de la conciencia de un yo narrante la experiencia de lo real. Se diría que hay una especie de terror a lo exterior, a decirlo en su desnuda objetividad, como si el escritor, mas allá de lo que a él le pasa, apenas tuviera otra cosa que contar.

Behin lehenago norbaiti antzeko zerbait irakurria ziola konturatzen da. Dena den, benetan esaldi iradokikorra dela iruditzen zaio: bere ezezkotasunean suertatzen zaio iradokikor baina. "Terror a lo exterior"-ek zer esan nahi duen galdetzen dio bere buruari, alegia, errealismo ezintasun horrek zer esan nahi duen. Hala konturatzen da dagoeneko zerbaitetako abiapuntu direla euskal literaturak dituen zailtasunak eta beldurrak literatura errealista bat idazteko. Oraingoa,

korridoreaz bestalde dagoen ikasgelarantz oihu egin du, bertan konputagailuaren aurrean lanean diharduen eta ikusi ezin duen emakumeari galdetuz:

- Zer esan nahiko ote du ez-errealista izateak?— Eta ikasgelatik:
- Beno agian ez dagoela errealitaterik eta beraz ezin daitekeela errealista izan— erantzuten dio emazteak eta, isilune bat eta gero, eransten: —alegia zeu-zara irrealismoaren haragipenik garbiena. Non zauden ere ez dakizu eta. Ez zara liburutegi horretatik atera azken bi egunetan.

Momentu batez Sigmundo pausatu egin da esaldiaren sakontasuna pentsatzera. Bera irrealismoaren haragipen izatearen txantxaz ahaztuta, emaztearen lehen perpausa errepikatu dio bere buruari: "Beno agian ez dagoela errealitaterik eta beraz ezin daitekeela errealista izan." Agian konputagailuan dagoen Julia ikustezinak arrazoi du, agian ez dago euskal errealitate bat, eta hain zuzen horregatik euskal literatura ez da errealista baizik eta lirikoa, geroago pasarte berean Lasagabasterrek defendatzen duen bezala. Horregatik dio literaturak beldurra kanpokaldeari, hain zuzen kanpokalde euskaldun zehatz eta egonkorrik ez delako, kanpokaldea edozein idazlanen izatearen muga disolbatzaile datekeelako. Zeren zer da lirikoa izatea? Lirika dugu idazlea bera idazketaren errealitate bihurtzen denean; bere barna aztertzeraz jalgitzen denean, barneranzko bidaia hau idazketaren helburu eta errealitate bakar bihurtuz. Orain berriro ere Freuden narzisismoa etorri zaio burura Sigmundori. Izan ere narzisismoa, edo hobe narzisismo oinarritzkoa, horixe da, kanpoan dagoen errealitate objetiboarekiko erlazio katektiko zuzena ezin establezitzea. Bere paziente Atxagak kontatutako liburutegiaren ametsa gogoratu du bat batean, liburutegia ezin uztearen lokamutsa hain zuzen, eta konturatu da, pozez, zerbait garrantzitsuren atzetik dabilela.

Are gehiago, Sigmundok ulertu du anaia gazte guzti horiek beti ere errealitatearen muga markatzen dutela. Intzestuaren ondorio direnetan, kulturaren eta naturaren arteko muga markatzen dute; gogo barnean bizi direnetan aldiz, norbere kontzientziaren eta kanporaldeen arteko muga. Eta hain zuzen, pentsatzen du Sigmundok, kultura eta natura arteko muga horixe da, natura ordenugabe eta legegabeak suposatzen duen kanpokalde kaotiko horretan gizartea barne bezala ezartzea. Hala kultura bihurtzen da natura kanpoan uzten duen barrukaldea. Sigmundoren buruan ideiak egosten hasi dira abiada neurotikoa.

Aspaldiko partez, gai guzti hauek duten lotura argitasun eta garbitasun handiz ikusiz, Sigmundok lanari ekin dio. Neurotiko bakartiek bakarrik duten indarrez, lanari lotu zaio Sigmundo liburutegian. Lehen egunean Atxagaren lana berrirakurtzen du Segismundok eta Freuden narzisismoari eta *unheimlich*-ari buruzko artikuluak. Bigarrenean ez du ezer irakurtzen, zirriborroak idazten ditu paper zuri batean eta, egunerdiz, idazteari ekiten dio. Hirugarren egunean idatzitako guztia deuseztatzen du eta berriro hasten da lanean, dagoeneko zenbat egun daramatzen bere buruari galdetzen diolarik.

Zazpi egun eta zazpi gauez liburutegian iharduten da, ia lorik egin gabe, ia jan gabe, emaztea ikusi gabe, baina gelaz bestalde berarekin hitzeginez, sofan lo kuluskaren bat eginez, beti beldurrez sofa hori lokamuts-leku bihurtuko zaio —sozietate gastronomikoz populatutako uharte tropikalen lokamutsa hain zuzen. Hala, zazpi egun bete ematen ditu Sigmundok liburutegitik atera gabe, orrialdeak eten-gabe zirriborratuz, gaua ala eguna den ere ezin asmatuz. Zortzigarrenean aldiz idazteari utzi dio eta Juliaren ahotsa entzuten ez duelarik, sofan etzan da atsedentzera, ordu luzetan lo egitera, berriro ere lokamuts tropikalean amaituko duen beldur bada ere. Nekaturik dago eta lo egin beharra du.

Bederatzigarren egunez liburutegitik ateratzen denean, hirurehun orritan euskal subjektibitatearen arazoari buruzko sarrera bat dakar besazpian. Francoren garaiez gero ez du bere burua hain zoriontsu sentitu. Azkenean zerbait garrantzitsua burutu duen pozaz, gobernuan emandako hamar urte eskergabe haiek ahanztear da. Eta hala, gizon berri baten antzera, liburutegitik ateratzen da korridorean zehar Juliaren ikasgelara ailegatzeko.

Bat batean, baina Sigmundo beldurrak jotzen du. Izan ere, liburutegitik ateratzerakoan ez du atez bestalde egon beharko lukeen korridorean amaitu: liburutegi bertara itzuli da. Korridorea desagertu egin da. Atzean eta aurrean liburutegia bikoizturik dakus. Konturatzen da ez dagoela jada bere San Antonio kaleko pisuan. Bere liburutegian segitzen duela zihurtatzen du; alabaina ez dago bertatik ateraterik. Ateratako bakoitzean berriro ere liburutegian bertan amaitzen baitu, aldi bakoitzean bertan dauden liburuak diferente bihurtzen badira ere. Nolabait liburutegia infinitoki hazi zaio, errepikatu, gela berdin eta kopuru amaitezinezko liburutegi "ez-etxeko" bihurtu zaion arte. Hau da *unheimlich*-a.

Liburutegi berri honetan baina liburu guztiak euskaldunak dira, ez dago psikoanalisiszko libururik. Intuitiboki badaki euskal literaturaren

liburu guztiak errepikaturik barneratzen dituen liburutegi magikoan dagoela. Halako batean konturatu da bere pisuko beste liburutegi hura, oraintsu zazpi egun eman dituen liburutegi erreal hura bera, atzean desagertu zaiola.

Ez daki liburutegiaren lokamuts honek zer esan nahi duen, baina halaere badaki euskal liburutegi infinitoan preso dagoela, bere euskal subjektibitateari buruzko hirurehun orriko eskuizkribua besazpian duela. Bere patua liburutegian datzala daki. Are gehiago Atxaga bere pazienteak kontatzen zion lokamuts hartan —liburutegitik ezin atera zitekeen lokamuts hartan— dagoela ulertu du. Nolabait Atxagaren lokamutsean esnatu da.

Azkenean Atxaga ere bertan izango den galdetzen dio bere buruari, edota hurrengo egunean han azalduko den bere asteroko sesiorako. Guzti hau Atxagaren errua dela erabakitzen du. Halaere, bakarrik dago liburutegian.

Gainera Julia faltan botatzen du. Juliari deitzen dio eta beronen ahotsa ateratzen da liburutegiaren beste geletatik, bere galdera guzti erantzun bera emanez:

— Berrirakur ezazu eskuizkribua.

Liburutegitiko irteera bere eskuizkribuan dagoela ulertzen du eta hala, Juliari kasu eginik, zazpi egunez eta zazpi gauetz, jan gabe, sofan lo kuluskarik ere egin gabe, Sigmundok eskuizkribua berrirakurtzen du, bere euskal subjektibitatearen teoriak berrausnartuz ezarian-ezarian, liburutegitiko irteeraren bila.

Atxagaz idatzitakoa berrirakurtzen du, hain zuzen *Ziutateaz*-en dagoeneko bikoiztasunezko imagina ugari dagoela, borrhoroa edota Scardennalirenarekin hasita. Egiaztatzen du halaber *Etiopia*-n hasierako narrazio fundazionala Kain eta Abelena dela, bi anaiena, eta amaierako istorioan ere lagun batek bestea hiltzen duela, emakume batengatik; hain zuzen pertsonaia ona, inozoa, da asasinatutakoa. *Bi anai*-n ere anaia inozoa da gaztigatutakoa, baina oraingo honetan beste anaia ere laguntzen dio heriotzara. Aldiz *Obabakoak*-en lehen partean, *Camilo Lizardi* deritzonengan, seme gaztea dugu, ez anaia, eta hura ere aitak erahiltzen du. Bigarren partean aldiz pertsonaia narratzailea bera da tontotzen dena, izan ere oraingo honetan, bikoiztasuna muskerrak markatzen du, ez anaia batek, eta beraz kastigua beti ere naturaren eta basatitasunaren aldetik datorkio pertsonaia nagusiarri, lehenago basurdearekin eta antzarrarekin gertatu bezala, *Camilo Lizardi*-n eta *Bi anai*-n.

Ipuin bakoitzean dauden bikoiztasun bereziak zehazten ematen du astia Sigmundok liburutegian. Azkenik *Gizona bere bakardadean* aztertuz han ere *anaia gaztea* azaltzen dela irakurtzen du Sigmundok; oraingo honetan baina hilik dago *anaia gaztea* eta berriro ere pertsonaia nagusiaren gogo barnean azaltzen da ahots gisa.

Guzti horiek aztertuta, Sigmundok bere pasarte onenetako bat irakurtzen du eskuizkribuan, oraindik ere liburutegitiko irteeraren giltzarik aurkitzen ez badu ere:

Literatura Atxagarenean beti doblearen, bizkiaren, asasinaketa-rekin hasten da, eta asasinaketa hori hasierako lanetan gizabana-koaren gogotik kanpo —gizarte eta natura arteko muga— ger-tatzen bada ere, bere lan berantiarragoetan internalizatu egiten da, pertsonaiaren gogoaren barnean birkokatuz.

Eta orduan bere perpausa faboritua letzen du, bere ikerketa guz-tia laburtzen duena:

Anaia gaztearen asasinaketa gogoan barneratuz edota internaliza-tuz idatzi du Atxagak bere literatura.

Halaere oraindik bere egoerari irtenbiderik emango dion giltzarik ez. Irakurketari jarraitzen zaio beraz:

Anaiak desagertu egin behar du. Are, etxeko eta ez-etxeko (hei-mlich/unheimlich) zer den anaiaren asasinaketak markatzen du. Anaiaren errepresioak markatzen baitu ez-etxekotasuna. Anaiaren asasinaketak, ekintza fundazional bezala, etxea sortzen du: anaia gaztea da etxeko ez dena, etxekotasuna sortzeko arbuia eta erre-primitu dena. Beraz "ni" narratzaile eta literarioa da asasinaketa hori kontatzen duena: etxeko zer ez den esaten duena. Etxeko zer den eta zer ez den esateak eraikitzen du sujetu narratzailea, etxekoa, Atxagarenean. Anaia gazteak ez du hitzegiten, ez du erantzuten, ez dago bertan erantzuteko, eta hala, bere isiltasunean, narrazioa zilegiztatzen du. Atxagaren literaturaren subjektibitatearen oinarrian, sujetu narratzaileak, eta beraz sujetu irakurleak, asasina-keta honen bidez definitzen du bere burua: sujetua dena eta ez dena.

Dena den, edozein errepresioaren antzera, errepremitutakoak eten-gabe itzuli behar du, bere errepresioaren zentzua azaltzera. Anaia gaztearen asasinaketa errepikatu egin behar da, behin eta berriro,

ekintza sortzaile honek zentzurik har dezan, sujetu narratzaileak aurki dezan bere buruaren zentzua errepresio horretan.

Errepikapen honetan, baina, naturatik urrunduz doa autorea. Errepikapen hau, zentzu bete hartu ahala, sujetu narratzailearen go-goan gertatzen hasten da. Momentu honetan sujetua, bere gogoa, da etxeko: anaiaren asasinaketaren errepikapen internazionalizatuak subjektivitate narratzaile baten sorrera baitakar.

Aurrera egiten du Sigmundok, eskuizkribuaren berrirakurketa etengabea, eta beste pasarte batean pausatzen da. Izan ere *anaia gaztearen* asasinaketaren narrazioa errepikatu ahala libururik liburu —Sigmundok irakurtzen du bere idazkian— Atxaga euskal literaturan giltzarriago eta kanonikoago, barnekoago, gertatu da:

Are gehiago, Atxagari esker euskal literatura lehen aldiz euskal kulturazko zeregin buruaski bihurtu da: literatura instituzio publiko eta erreal, euskal kulturaren alderdirik errealenetakoen, bihurtu da. Izan ere errealista izatekotan euskal literaturak era berean erreal izan behar du, literatura bezala esistitu, ahots bat izan.

Freudek bere narzismoaren artikuluan dioen bezala, kanpoko errealitatearen finkaketa eta sujetuaren errealitatearen finkaketa prozesu beraren bi atalak baino ez dira. Hauxe dukegu narzismo primarioa. Alegia sujetuarentzat ez dago errealitate finko eta bereziturik aurrean. Sujetuaren eta errealitatearen arteko elkar-eragin errepikatutik sortzen dira biak, sujetua eta errealitatea, berezitu eta erreal bezala. Oinarrizko narzismoa ez da besterik: ume jaioberririak kanpoaldearekin dituen erlazioak errepikatu eta barneratu ahala, bere ni-a sortzen du eta beraz ni-a ez dena kanpoko errealitate bezala eraikitzen du.

Dena den, zazpi egunez bere eskuizkribua berrirakurri eta gero ez du ulertzen hiru arazoen lotura, *anaia gaztearen* asasinaketaren barneraketarenarena, Atxaga eta euskal literatura errealitate bihurtzearena, eta emakumeen faltarena. Hasieran bezala dago. Badaki baina erlazioa badela eta giltzarri dela liburutegitiko irteerako giltza topatzeko. Emakumeez pentsatzean berriro ere Juliaz gogoratu da.

Liburutegian berriro oihu egiten die emaztearen ahotsa errepi-katzen duten gelei eta berriro galdetu die:

- Baina zein da guzti honen lotura? —Eta Juliaren ahots errepi-katua duen liburutegiak:

— Hi-heu haiz.

Eta bat batean ondo ulertu du zergatik dagoen preso euskal literaturaren liburutegi infinitoan. Ulertu du Atxagaren lokamutsa. Badaki zergatik amaitu duen berak Atxagaren lokamutsean, zergatik haren lokamutsa berea den halaber, lokamutsa bera den. Hain zuzen bera, Sigmundo, prozesu horretan parte izan delako, liburutegi hau sortzearen prozesuan; bestela esanda euskal kultura sortzearen prozesuan parte hartu duelako gobernuko ordezkari bezala. Eta are, batbatean intui dezake euskal literatura eta kultura eraikitzen ihardundako idazle eta kulturgizon ugari ere han daudela galdurik, preso liburutegiko gelatan.

Hala badaki jakin zer sakrifikatu behar izan duen liburutegi honen barnean amaitzeko: lagunak, politika, eztabaidak, inozentzia, emaztea.... Iritsi den lekura iristeko urtetan sakrifikatu behar izan dituen guztiak hain zuzen *anaia gaztea* adierazten duela ulertu du. *Anaia gaztea* gaztaroko sakrifizio guzti honen haragiketa literarioa baino ez da.

Orain ulertzen du Atxagaren lan haren titulua: Gizona bere bakar-dadean. Izan ere, Atxagaren belaunaldiak, Sigmundo bera barne, euskal kulturaren espazio publiko eta errealak eraikitzearen ardura historikoa izan du, nolabait euskal kultura baten errealtatea finkotuz eta instituzionalizatuz. Ardura historiko honen saria boterea izan da: errealtate horren zentru eta barne bihurtzearena. Baina halaber, arduraren horrek prezio bat izan duela ulertu du azkenik Sigmundok: beren bizitzak osatu dituzten askatasun guztiak sakrifikatu beharra. Prezioa beraz bakardadea da, bakardaderik latzena: bere buruarekiko bakardadea. Orain ulertzen du zergatik emakumeei ez zaien utzi prozesu honetan parte hartzen. Ulertu du emaztea zergatik ez dagoen liburutegian berarekin. Euskal kultura publikoan emakumeek publikotasun horren jabe izan ez direlako hasiera-hasieratik. Emakumeak beti ere "etxeko" izan baitira —domestiko— eta beraz etxekotasuna/ez-etxekotasuna sortzearen prozesuan ez dute parte hartzerik izan, ez zaie baimenik eman. Etxeko izaten segitzera behartu zaie; bertatik liburutegiaren emakumezko ahotsa.

Azkenik, Sigmundok badaki azken sakrifizio bat ere badela: bere buruarena. Azkenean ulertu du *anaia gaztea* bera dela, Sigmundo. Orain badaki bakardadeak itoko duela, asasinatuko, eskuizkribua eskuetatik erori eta liburutegiko lurra jo aurretik. Atxagaren lokamutsa ulertu du finean.

Azken agonia beste azken amets batek betetzen dio baina. Liburutegia hutsik geratuko dela amets egiten du, bera bezala, bere beaunaldiko gizon bakartiek *anaia gaztearen* erahilketan beren buruak hiltzen dituztenean. Amets egiten du liburutegi sortuberriak bestelako biztanleak hartuko dituela, hauek ere idatz dezaten oraindik bertan entzun ez diren ahotsen kronika. Bakardadearen kronika izan ez dadila espero du soilik bere ametsen.

Sigmundo zerraldo datza liburutegiko zoluan.

Epilogo

Artikulu hau Atxagaren *Zeru Horiek* irakurri aurretik idatzia izan zen. Emakumezko pertsonaia baten aukera ez dut uste zirkunstantziakoa denik elaberrri horretan. Proposatuko nuke irakurtzea goian azaldutako krisiari Atxagak emandako lehen erantzun bezala.

Hortik aurrera gustatuko litzaidake azpimarkatzea nere narrazio hau lehen gogoeta intuikorra baino ez dela egungo euskal literatura eratzen duten zenbait faktore nagusiren inguruan. Telebista media berri eta hegemoniko oraintsu bihurtu den arte, eukal literaturak izan du rolik nagusia euskal nortasun abertzale bat sortzearen zereginen. Francoren heriotzaz gero behintzat, eta euskara normalduz joan den ahala, euskal literaturak hizkuntzaren eta herriaren artean eratzen zen erlazio horretan ardatz papera jokatu du, euskal esfera publikoa izan daitekeenaren ardatz bihurtuz beraz. Prozesu hau heraldikoa eta sinbolikoa izan dela, hein handi batean, ez dut ukatuko.

Are gehiago, euskal literaturaren ardatz-bihurtze prozesu hau euskal kultur errealtatea finkatu eta instituzionalizatzearen prozesuarekin batera gertatu da, eta azken batean proposatuko nuke, euskal literatura, euskal errealtate aurreistente baten narrazioa izan ala ez baino (Lasagabaster), errealtate horren sorketaren narratiba bat izan dela. Eta narratiba horretan euskal literaturak bere buruaz hitzegin du, bere literatur bihurtzearen prozesuaz mintzatu da. Eta hain zuzen, prozesu narzisista horrek, era fetixista batean, euskal kultur errealtate baten sorreraren kontu eman baitigu —bertatik prozesu honen natura heraldiko edota sinbolikoa.

Berriro ere Atxagarenera itzuliz, ausartuko nintzateke esatera, Obaban ez dela ezer gertatzen, Obabako errealtateari buruz ezer gutxi dakigula. Alabaina, Obaba herria badela kontatzearen ahalegin narratiboak, abentura narratibo horrek, euskal irakurlegoarentzat, bes-

te edozein abentura narratibok baino indar eta erakarpen gehiago izan du.

Nouveau roman-aren kreduaren (Ricardou) antza duen nere beste egiaztapen honek ez du harekin zerikusi handirik. Izan ere, *Nouveau roman*-ak kontaktzen eta narratzen duen gauza bakarra zera baita, literatura modernistak bere buruaren kontaktetaz harantzago joateko duen ezintasuna; *Nouveau roman*-a munduari egindako uko modernistaren kontaketa da. Aitzitik Pott bandaz gurean gertatzen dena guztiz alderantzizkoa da: euskal literatur eta kultur mundu baten sorpenaren kontaketa. Kontaketa hau, sasoiari Latinoamerikan García-Márquez-ek ekoizitakoaren antzera, erabat historikoa, politikoa eta sortzailea da, itxuraz modernismo berantiarrarekin, *Nouveau roman*-arekin, nahas badaiteke ere.

Dena den, zentralizazio eta kanonizazio honek bere ondorioak izan ditu literaturan. Alegia, alde batetik, euskal literatur eta kultur baten errealtatea eratu eta onartu denez gero, *Obabakoak* bezalako liburuek beren hasierako balio hura galdu dute. Maria Jose Olaziregik frogatzen duen bezala, belaunaldi berriak ez du *Obabakoak* gehiegi irrik letzen. Izan ere, *Obabakoak*-ek kontaktzen duen abenturak bere abentura-kutsua galdu du, eta bertan erabilitako forma modernistak zaharkituz doaz, modernismo hutsarekin nahasiko diren arte.

Are gehiago, euskal esfera publiko honetan parte hartu duten idazte eta kulturgizonek beren telosa, beren ihardun politikoaren —zentzu zabalean— mugarrria, helburua, bertan, sortutako instituzioetan, topatu dute. Ez dut uste, belaunaldi horretako gizonak —zentzu zabalean— besterik sortzeko gauza izango direnik, kultur hori eratzen duten eta berauek sortu dituzten instituzio hauen buru izaten segitzen duten bitartean. Momentu honetatik aurrera, belaunaldi horren helburua bakarra izango dela derizkiot, salbuespenak salbuespen: instituzioei eustea, beren buruak boterean zilegiztatzen dituztelarik bide-nabar. Bertatik, literatura honetan bat batean azaltzen hasi diren gizabanako indibidual horien bakartasun kexak. Sasoi batean minotauroa laberintoan bakarrik bizi zen bezalaxe, belaunaldi honen literatura, beren lekune instituzional eta hegemonikoa aldatzen ez den bitartean, bakardadearen literatura izatera deitua da.

Bakardade hau, boterearen masokismoa narratzeko eta erakar-garri bihurtzeko tropo bat baino ez da. Tropo negartia. Oraindik ere, ahots gehiegi, euskal kulturaren instituzioetatik kanpo dautza; bete-betean emakumeak azaltzen dira lehen talde diskriminatu nagusi bezala, ez bakarra, baina bai nagusienetakoa.

Apostu egin nahiko nuke, euskal literaturan gerora ikusiko ditugun narrazio interesgarrienek, alegoriko bada ere, istorio bera kontatuko digutela: minotauroaren erahilketarena. Aitzitik narraziorik salduenak, ikastoletan irakurrienak, baina era berean aspergarrienak, zerok izango dira: minotauroaren negarrena.

Bibliografia:

- ATXAGA, Bernardo. *Ziutateaz*. Donostia: Kriseilu, 1975.
- , *Etiopia*. Bilbo: Pott liburutegia, 1978.
- , *Bi anai*. Donostia: Erein, 1985.
- , *Obabakoak*. Donostia: Erein, 1988.
- , *Gizona bere bakardadean*. Donostia: Erein, 1993.
- , *Zeru horiek*. Donostia: Erein, 1995.
- FREUD, Sigmund. "The Uncanny" in *Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*. XVII. Lib. Londres: Hogarth Press, 1953-74. 219-259.
- , "On Narcissism: An Introduction" in *Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*. XIV. Lib. Londres: Hogarth Press, 1953-74. 69-98.
- GABILONDO, Joseba. "Modernismoaren jarauntsia euskal literaturan. *Obabakoak*" in *EGAN 2* (1994): 17-62.
- HABERMAS, Juergen. *The Structural Transformation of the Public Space*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1991.
- LASA, Juan Jose. "Epilogo" in Ramon Saizarbitoria. *Ene Jesus*. Donostia: Kriseilu, 1982. 139-176.
- LASAGABASTER, Jesus Maria. "Introducción a la narrativa vasca actual" in Id. (arg). *Antología de la narrativa vasca actual*. Bartzelona, Edicions de Mall. 1986. 11-43
- LUKÁCS, George. *The Historical Novel*. Lincoln eta Londres: U of Nebraska P, 1983.